

les alqueries pèdia

Fitxa per lesalqueriespèdia / Museu de memòria oral

Nom/Cognom	Salvador Ballester Huguet
Data de naixement	Diumenge 23 de març de 1930
Títol	<i>Mn. Salvador Ballester Huguet, racons i records</i>
Categories	Etnologia, guerra, cultura, església, home
Data i lloc de l'entrevista	Diumenge 18 de març de 2018, casa de l'entrevistat.
Entrevistadors	Nelo Vilar Herrero, Rafael Marco Molés, Laura Yustas
Enllaç	https://youtu.be/iqPhHikpZUU
Extracte	https://youtu.be/m6PaDaS8pUk

Oferim una entrevista interessantíssima, en què mossèn Salvador Ballester Huguet fa gala de bona memòria i de simpatia. A l'entrevista es nota la seua formació, la capacitat per a cenyir-se al tema i l'atenció al detall. Conta històries de la vida dels alqueriers des de meitat dels anys 30, incloent la memòria del carlisme, de la guerra i la postguerra, del clergat en el poble, etc.

Sinopsi:

Mn. Salvador Ballester Huguet (les Alqueries, 1930) conta històries de la vida dels alqueriers des de meitat dels anys 30, incloent la memòria familiar del carlisme, les vivències extremes de la guerra i la postguerra, del clergat en el poble, etc.

Resum / Transcripció:

Comencem a gravar quan ja està avançada la conversa. Ens parla del llibre il·lustrat que ha escrit, on es pot trobar una col·lecció de refranys, el relat d'alguns personatges del poble (els seus pares, Vicent Miró el ciclista, etc.). Era un obsequi per als nebots, per no perdre la memòria del seu poble. La portada és una foto treta d'internet on es veu un taronger amb la flor i el fruit al mateix temps.

Mn. Salvador té tres nebots: dos nebodes i un nebot, i alguns renebots i renebodes.

Parlem del vocabulari del contorn geogràfic. Paraules castisses com “mig almud”, “entroperis”, “espalmatòria”, etc. Ens mostra una espalmatòria preciosa de sa mare **[5 min.]** i una de quatre llums que es va trobar. Ens parla del seu gust per col·leccionar, de les seues troballes i donacions.

INFÀNCIA I JOVENTUT

Mn. Salvador Ballester Huguet va nèixer al carrer Sant Jaume quan només era un pany de cases que mirava a llevant. Davant de les cases hi havia figueres, acàcies i galliners. També una morera antiga al mig del carrer, del temps dels àrabs, icònica com el pi i la palmera que hi havia al terme. Quan jugaven a conillet amagat podien amagar-se dins. La van tallar quan es feia perillós el seu manteniment.

Va nèixer un diumenge 23 de març de 1930. És fill del poble i descendent d'alqueriers, de la família dels Salgueros. **[10 min.]** El xalet de la Torre era la casa pairal dels avis paterns, que van tindre huit fills. Conta que el menut els va enterrar a tots. Quan ja només quedaven tres germans, la seua germana li va preguntar qui anava després, i ell li va contestar: “-Tu”. Un any després va morir, efectivament.

Salvador va anar a escola a les Alqueries i als frares de Borriana. En octubre de 1941 se'n va anar al seminari i en 1952 va cantar missa. Va estar alguns mesos en Gandesa, després en Castelló, en Ampolla (com a capellà d'estiuejants) i en 1968 el van destinar a la major parròquia de Tortosa; ahí va estar 26 anys de retor de Roser. Als 80 es va jubilar.

En tornar al poble el va trobar desconegut (tot i que mai no va perdre la relació, com veurem), per això va escriure el llibre. Ahí conta, per exemple, els noms de totes les sèquies del terme: **[15 min.]** la Major de dalt, la Subirana, la Sèquia Roja... De menuts anaven a prendre el bany als clots de la Sèquia Gran. Algunes sèquies van desaparèixer quan es va urbanitzar el Quadró. El Clot de Ríos era el més fondo, i era perillós per la proximitat a l'ullet; ahí va morir un fill de Pepito el Pito en els anys de la República: se li va tragar el cap per la pressió de l'aigua, conten que els peuetes li ballaven mentre s'ofegava. Més segur era el Clot del Cabironet, darrere del molí, que també estava més vigilat. La sèquia es creuava amb dos taulons en què es posaven les “parrets” perquè pujara l'aigua per arribar al molí, i al caure feia el clot. Al Clot de Ríos els seus pares no el deixaven anar. Al del Cabironet, a una banda anaven les xiques, vigilades per les mares, i a l'altra els xics. Ens parla de quants tops s'ha pegat al cap passant pel tub del desaigüe del molí.

Quant als malnoms, son pare era de la família dels Salgueros però a ell l'anomenaven “Salvador del Pou”: vora la Torre, a la casa del costat, hi havia un pou (aleshores en hi havia molt pocs), allò va servir com a malnom per a ell i la germana major: Salvador del Pou, Maria del Pou. Sa mare no tenia apodo, encara que a la seua família els deien “les Rosendes”, perquè son pare era Rosendo. Les cosines eren “les Borinotes”.

CARLISTES. LA CAIXA

[20 min.] Parlem de la tradició carlista del poble i de la seua família. Els seus pares eren capdavaners, per això van estar tancats l'any 36. Ell tenia sis anys quan a la Guerra. Sa mare va estar tancada un mes, per coses religioses. Eren les que preparaven la roba de la Mare de Déu del Niño Perdido per a la festa. El trage de la Mare de Déu i la bandera es van salvar perquè els guardava sa mare, que era una mena de “camarera”. L'alçada de la imatge actual és

la mateixa que la d'abans perquè el trage va servir de mida. Al salvar el trage li'l van dur al "santero", amb els cabets de les imatges, va prendre mides i va fer la imatge nova.

Quant als homes, van tancar un grup i a un cosí-germà el van afusellar: a Miquelet de l'Agutzil. La família del pare venien de tradició carlista. El "Centre el Castellet" va ser el primer centre carlista. El casino del Sindicat va nàixer com a Casino Español, com associació carlista. Per cert, el consiliari va ser el que va donar el sentit del que hui és el Sindicat, l'any 14. Son pare va estar en la Junta del Sindicat moltes vegades, va ser el primer caixer de la Caixa d'Estalvis de les Alqueries; l'any 20 es va fundar una secció dins dels Sindicat i ell estava de tresorer. Li van encomanar que comprara la caixa forta, amb un pressupost de 500 pessetes. Li van donar un premi de 100 pessetes per bona administració. Diu que el Sindicat ha sigut ingrati amb aquell consiliari, Mn. López. Ell va ser l'autèntic fundador, no Jaime Chicharro.

[25 min.] Ens explica esta qüestió: havien tingut un local llogat, l'últim era el casino de la música, al "Pany de la Llanda", hui "Forn de Llop", vora el supermercat. En principi només hi havia magatzem i casino. Mn. López va proposar que a més d'entitat cultural i recreativa fóra també social, per ajudar a qui més ho necessitara. Es va fer un local nou amb bons de 25 pessetes, al 5% reintegrables. El president honorari era Chicharro, que estava en eixa Junta. Mn. López dona la idea i la manera de fer-ho, i Chicharro diu: "El mossèn mos ha servit en bandeja lo que volem fer". Ell els anima, però la idea no és de Chicharro sinó de Mn. López, capellà de Vila-real, carlista cent per cent. Així apareix en l'acta.

Els darrers mesos va treballar molt en el llibre d'investigació sobre la Caixa. Mentre feia això va tindre un ictus però s'ha recuperat. Es va plantejar treballar des de els inicis fins que es va fer l'edifici nou. Es titula: "Notes per a una història"; en ell fa parlar als secretaris, contenen la història els que la van escriure. Només ho ha hagut d'ordenar. Parla del *tio* Eduardo Mesado i de Vicente Ral, que van ser secretaris durant molt de temps. A la República, com no s'aclarien, van tornar a fer secretari a Eduardo. **[30 min.]** La Caixa té còpia del llibre i espera que l'editen.

Son pare estava format, sabia de lletra i estava molt posat, per això va repetir de tresorer. Precisament el van tancar per estar molt senyalat. A sa mare i altres dones les van soltar al mes, son pare va estar pres fins acabar la Guerra: primer a Castelló, després a Sogorb (la presó estava en l'actual Seminari). Recorda haver anat a veure'l en carro, amb altres famílies. Feien nit a Soneja, al matí següent anaven a veure'ls i se'n tornaven. Allí van fer un retrio, als més joves (quatre de les Alqueries, entre ells el seu cunyat) se'ls van endur a Barcelona i no van tornar fins que no va acabar la Guerra. La gent de mitjana edat van anar a "Campozuelo", per la Manxa, i els més vells van anar cap a l'Alt Millars, per fer trinxeres. Quan van alliberar la zona del Millars van tornar a casa. El cunyat estava amonestat amb la seua germana major de quan va començar la Guerra, quan va tornar (en alliberar Barcelona), aquell mateix estiu es van casar.

Ens parla del *tio* Fraisquet de Pitilo, cunyat seu, que estava molt significat pel haver promogut un intent de segregació de les Alqueries. Ho va iniciar el pare de Mn. Salvador, que havia sigut pedani del poble, i a Vila-real no el podien veure perquè era un dels promotors. Després va entrar el seu cunyat, que va plantar l'olivera o el taronger. Va haver intents d'independència els anys 20 i els 50. Àngel, un altre familiar, també estigué en la Gestora per la Segregació: ve de família.

EL FRONT

Quan va arribar el front al poble, els van aconsellar que eixqueren de les seues cases, perquè bombardejaven (van tombar, per exemple, el campanar de Borriana). Uns se'n van anar evacuats cap a València i altres es van quedar; la gent se n'anava al "Secà". D'allí van passar al pous arterials, les escaletes dels pous servien de refugi. Les casetes de camp no oferien seguretat. La gent es reunia a les sènies. **[35 min.]** Primer van estar prop del camí Betxí, als Paranyets, allí es va fer un refugi. Però aquella era una zona de pas de tropes i es bombardejava molt, estaven molt a la vista de tots i de fet va caure una bomba al costat mateix. D'allí van anar al pou o sènia del Cristo, que estava prop. Ahí van estar fins que van entrar els "nacionals". Recorda l'arribada dels soldats a la Muntanyeta de Sant Antoni. El dia d'abans l'artilleria va estar bombardejant "a tota pastilla". Va veure com pujaven els soldats. El que va posar la bandera dalt dels xiprers (que ja no estan) va morir d'un tret. Eixa nit va haver un tiroteig fort i la sènia del Cristo va quedar entre dos focs, amb els nacionals darrere i els altres davant. Recorda una bomba que va fer un clot, i com un projectil va arrancar un taronger de soca-rel, hi estava nugat un borrego que va anar a buscar l'ama amb el taronger a rastre.

La sènia tenia dos portes, una cara sol i altra cara a Betxí. Per la porta de darrere els van tocar els que estaven en una sènia més amunt i en una caseta. Com van conèixer la veu, els van obrir. "-Eixiu de seguida, seguïu-nos els passos i passeu, perquè això està encés". Van eixir coberts per la sènia, amb el poc que podien dur i deixant moltes coses, i a peu, les tres o quatre famílies que estaven allí, seguint als soldats i a la família que va anar a buscar-los. En arribar al campament els van donar una miqueta de llet amb cafè i xocolatines, i, sense parar, van anar per la Ratlla fins a Vila-real. Allí van passar el temps fins que van poder tornar, un mes aproximadament. Al tornar per obrir les cases s'ho van trobar tot obert, i bombes en van caure bastants. Al xalet de Delfina, dalt de Casabò; a sa casa un projectil va tombar un tros de paret. També va haver un mort: des del Secà baixaven a recollir coses; el germà de Vicente Borillo, "el Carbonero": Joaquinet. Eren una xica i dos xics. Al Caixer estava el forn de Llop i hi havia un panyet de cases (la primera la de la *tia* Milagros). Es van retirar ahí, però en veure l'aviació va aguitar; la bomba va caure entre el forn i la casa, que hi havia un hort, i el va rebentar.

[40 min.] Molta gent va vindre refugiada a les Alqueries des de Nules i la Vilavella. Uns parent seus vivien al forn de Calo i feien de panaders (Higinio).

Sobre açò té una anècdota bonica: durant la Guerra, els soldats que venien feien molta amistat amb la gent. El capellà que anava en un dels tercis va fer de retor de les Alqueries fins que es va acabar la Guerra. Va donar la idea de muntar l'església al que era el cine Requena. En eixe temps, en plena guerra, van prendre la comunió, el dia de la Puríssima, dijous 8 de desembre. En els dos anys que durava la Guerra no havia hagut comunions; estaven els del poble i els de Nules i la Vilavella. No tenien catecismes, l'aprenien de viva veu. Com el capellà tenia altres obligacions, "tota la rècua" anava a aprendre el catecisme a la Mina, on se'n feia càrrec la senyora Conxa, la seua germana fadrina i Isabel, la criada, que després es quedaria a viure al poble. Per les vesprades, el Caixer endavant, eixien cap allà la gentada, com una processó. Per a ells era una divertició. Diu que no hi hagué problemes amb la gent de Nules i la Vilavella. S'havia desenvolupat una solidaritat entre la gent. La convivència era fàcil, alguna gent eren família, altres es coneixien o eren amics.

Li diem que ha estat molt recomanat per molta gent de distints pensars. Ens conta que al fer el llibre de la Caixa va anar a buscar fotografies de tots els presidents, la filla del *tio* Serafí el va atendre com si foren germans. No s'explica el que va passar a les Alqueries. La gent s'aprecia, tret d'alguna persona. Ell no ha fet mai distincions. **[45 min.]** Ens conta d'una persona

sancionada pel franquisme, que havia sigut “una miqueta adelantada”, mestra a Camarles, prop de l’Ampolla (Batiste el Forner, el seu fill és don Gonzalo); Mn. Salvador li ho va “arreglar”, va anar a parlar amb el president de la Falange de Camarles: “Escolta, a un pobre home que no té per a menjar, només falta que entre una altra vegada a magisteri i has arreglat una família que té dos o tres xiquèlos”. Es feia de roger però al final, perquè era ell qui li ho demanavai tenia amistat amb ell, li va fer l’aval corresponent, ve ací, ho lliura i a l’any següent estava treballant. Si pots fer un bé, l’has de fer, ens diu.

MN. JUANITO

Li preguntem per la personalitat de “Mossèn Juanito”, Juan Miralles. Diu que “es va deixar la pell ací”, es va integrar molt i era un alqueriero més. Està enterrat dins de l’església (la làpida la va escriure Mn. Salvador). Quan va vindre a les Alqueries, Mn. Salvador ja estava ordenat però no era capellà encara, li faltaven dos anys per acabar. Mn. Salvador va conservar fins a fa poc llibres de reso que li havia deixat Juanito i que ell ja havia heretat d’un altre capellà. Es pregunta si pot haver una persona que no l’haja estimat. Va fer molt, per l’església (va ser responsable de la seua edificació) però també pel poble: va ser responsable de la urbanització de molts carrers, de les aigües, dels esports... que tenen a veure amb qüestions socials. Mn Salvador no estava al poble però estava molt integrat amb ell, s’apreciaven moltíssim i Mn. Juanito el consultava per telèfon.

SEGREGACIÓ

Sobre la Segregació, diu que va estar molt integrat en el procés. Assistia a les manifestacions davant de l’Ajuntament de Vila-real. **[50 min.]** En l’última en què va estar, l’alcalde era Amorós, que treballava de tècnic a la cooperativa d’ací. Es va fer una sessió i va acudir molta gent de les Alqueries, ell va anar amb amics de la sua edat. La sessió no es va celebrar, el van esbroncar molt, va eixir tapant-se el cap. D’ahí al notari. Al dia següent el van traure de la cooperativa.

En el moment de la preparació de la independència va vindre a fer algunes xerrades. De l’Himne té còpia original, regalada de Trabucchelli. A la presentació va vindre també la banda de Lliria. Mn. Salvador va fer la presentació de l’Himne, el podem veure en les fotos i sentir amb dificultat les seues paraules.

EL CLERGAT A LES ALQUERIES

Parlem de la tradició clerical a les Alqueries, diu que no hi ha tradició, des de Mn. Miquel no havia hagut altre capellà. Quan a la Guerra hi havia un seminarista, Pascual, fill d’una cosina-germana de sa mare (Lolita la Guapa), molt col·laborador amb Mn. Vicent i Mn. Juanito, que va ser alcalde pedani. Eren tres germans, Vicent, Pascual, i una germana que no estava bé: Dolorettes. Vicent Garbanzo, el major, es va casar amb Rosario la Vallera. Pascual va ser seminarista un any o dos, a la Guerra s’ho va deixar. Després serien uns quants seminaristes: l’any 41 se’n van anar quatre: dos capelles (José Manuel i Vicente Capella) i ell se’n van anar a l’octubre, i a nadal el seu nebot Miguel. Capelleta a nadal s’ho va deixar, i José Manuel a final de curs; es van quedar tio i nebot (Miguel era major però Salvador era tio d’ell). Miguel s’ho va deixar al tercer curs. Després ja va entrar Alfonso, després Pascual Mesado... **[55 min.]** En temps de Mn. Juanito en van anar un o dos però no va quallar ningú. Els únics que van cantar missa van ser Alfonso (dos cursos darrere), mig any més jove que ell. Cap altre fins Albert Ventura, molt més jove, que se’n va anar als frares carmelitans i va acabar al seminari.

No hi ha tradició clerical. En hi ha altres que sí que ho són, com Artana, Vila-real, Benicarló... Vinaròs no tant. Depèn de pobles, a Vila-real hi ha "una tira" de monges i capellans.

Quant a les monges, en el seu moment Mn. Vicent Adrià ho va promoure al reorganitzar la parròquia. Va ser el primer capellà resident en el poble després de la Guerra. Al llibre que publiquem a lesAlqueriespèdia es poden trobar els capellans de qui va ser escolanet: José Juan Barceló, que era d'Alacant, el que anava amb els militars. Després va baixar un capellà de Sogorb, que estava malalt: Melchor, vivia a la plaça i va morir abans d'un any. En l'impàs fins que va vindre Mn. Vicent Adrià venien dos vicaris de Vila-real que es tornaven, un diumenge cadascú, fins a l'estiu del 41, quan Vicente Adrià ja va ser resident. Ell va fer promoció de seminaristes i monges. Monges sempre n'han hagut: carmelites, teresianes, de la Consolació, franciscanes... Dies passats va morir una de les teresianes: se'n van anar dos cosines-germanes, una a la Consolació, que se'n va anar a Amèrica, i l'altra a les teresianes, que ha estat tota la vida a Mèxic, a la part de Jalisco, una zona problemàtica. Esta és la que ha mort, Paquita. Quan es va fer major la van dur a Espanya, però "no va quallar ací de cap manera". Se'n volia tornar i les monges, "avorrides", li van donar permís. Tenia un any més que Mn. Salvador. Li deia "Les meues monges se condemnaran". Allà els falta tot i ací no els sobra però tenen el que necessiten. Al veure que ací no tenien necessitat de res i algun dia no es quedaven sense esmorzar, "sempre feia: 'Els sobra tot. Es condemnaran!". Allà el que tenien s'ho repartien. Jalisco és lloc de pas amb molta criminalitat, per això Trump vol fer el mur. Paquita li contava cassos d'allà, molt durs: "Si no estem mosatros qui ha d'estar en ells? No tenen ni qui els escolte".

EL REPLÀ

Mn. Salvador encara es va batejar a l'església del Replà. Quan l'havien de batejar el capellà es va posar mal i es va morir. Venia un xic que havia cantat missa i estava sense destinació: Vicente Enrique Tarancón, de Borriana, futur cardenal. I ell va batejar als tres que hi havia: **[60 min.]** Pepito el Matxet, Vicente Balaguer i ell, els tres nascuts el mateix dia i batejats el mateix dia.

L'església del Replà, quan a la Guerra es va malmetre tota: van cremar dins bancs, sants i tot. Es va netejar quan va cantar missa Alfonso, i al centenari van fer missa fora. Allò quedava molt desemparat. Al llibre que reproduïm està el mapa de la distribució dels altars.

Recorda una ocasió, als cinc anys, que hi va anar amb sa mare, vespra de la festa. El primer bou amb corda de les Alqueries el va veure des de darrere de la porta. Sa mare estava a l'església preparant la peanya i se l'havia dut. Va veure passar el bou i li va parèixer un elefant, de tan gran.

EL TORTOSÍ

El llibre està escrit amb bon valencià. En la seua joventut estava prohibit el català (no el grec, per exemple, ens diu amb ironia). Quan era retor en el Roser de l'Ampolla, la parròquia de Roser s'encarregava d'una de les ermites més antigues que hi ha a Tortosa: la festa del Coll de l'Alba. El bisbe Moll no volia el català ("i era Mallorquí!"), però ell va aconseguir permís per fer la missa en tortosí. Va agafar un home vell i va fer que li traduïra el text al tortosí, i això li ho va consentir. Feia la missa i la bendició del terme en tortosí. **[65 min.]** Aquell era un que havia sigut seminarista: el tio Pepe Climent.

RACONS, PERSONATGES I TRADICIONS

Ens deixa el volum per a publicar-lo a lesAlqueriespèdia. Hi ha racons que la gent no els defineix. Per exemple, en hi ha alguns que la gent coneix pel nom més actual, però en hi ha de denominacions més antigues. Posa el cas del Pany dels Picapedrers. Per la Regenta passa la sèquia de Nules, el camí Nules, després la Regenta es troba el Pany dels Picapedrers de Borriana, però Borriana on està "la del Baró", que abans era un convent de carmelites. Després va passar a ser el Pany dels Silverios. El Pany dels Riueros també té dos noms: els Borillos, més antic, i els Riueros.

Rafa Marco pregunta per la raó del malnom "Pitilo"; Mn. Salvador li diu que el seu avi era una miqueta botillós, quan es "plegava un pitillo" deia "pitilo". Els "apodos" tots tenen una arrel.

Pregunta també pels "Calaixons", casers del Replà, a casa Márquez. Vivien darrere del Racó de la Picor, a una casa baixa que tenia una carretereta, i darrere encara vivien uns altres. Eren una família llarga; la més menuda, Carmen, va ser monja a Vila-real. Diuen que va ser la primera monja i no és veritat: més antiga que la *tia* Carmen hi ha una altra monja, agustina en Sant Mateu (tia de Reyes la Coetera, tia-àvia de son pare). [70 min.] Allò va ser abans de Mn. López, que va promoure la consagració de la Calaixona.

Hi hagué un altre retor a qui deien el Malagueño. Vivia en un xalet que es troba si s'eix per la Via Augusta cap a la Creueta; a mà esquerra és la primera casa. Hi passava els estius i solia vindre a festes. Era director de l'Escola Normal de Castelló. Molts mestres de per ací li ho deuen a ell. Era baixet, amb ulleres fumades i un gaietet (sempre el va conèixer major). A l'estiu se'n venia al casino, tenia molta afició al xamelo. Mn. Salvador va ser escolanet seu mentre era estudiant. Venia a mitjan matí i Salvador ja l'esperava; deia missa. Més d'una vegada li va dir: "Per què no te fas mestre?" "-Jo lo que vull ser és capellà, mestre no. Si em faig mestre al millor després em faig mestre assoles i no arribe a capellà". La vocació la tenia clara: "-Em quede soldat a peu!". I en això li donava la raó.

SAQUEIG DE L'ESGLÉSIA

Com s'ha dit, en temps de guerra sa mare va guardar el trage de la Mare de Déu en una caixa i la bandera. La tia Vicenteta la Paua es va quedar els cabets de la Mare de Déu i del Jesuset. Va fer serrar els cabets a Pau i al germà... este últim se'n va fugir, es va esglaiar. A la sagristia, dalt a una caixa que hi havia, es guardava la imatge embolicada en cotó en pèl; tot el cos, les mans, tot el que podia topar i trencar-se. Aquella caixa se li va quedar gravada.

Per a que no profanaren les sagrades formes, Vicenteta es van endur a casa un dels copons. El guardaven i combregaven d'ahí, però per por a un registre se les van menjar totes, repartides entre tots els membres de la família.

Els cabets es van guardar en diferents llocs: al corral, dins del fumental...

Rafa Marco pensa que la custòdia la va guardar a sa casa el tio Ochando, president del Comitè (pare de Conchín la de Florentina), dins d'un sac entre cebes i creïlles. Mn. Salvador conta que se la va carregar al coll i li la va donar a la tia Josefa la Picarda, perquè eren veïns. De l'església es van salvar molt poquetes coses: la custòdia, [75 min.] un coponet-crismera curiós, la vera-creu (que té un trocet de la creu, i és de plata), i poques coses més. Alguna de les coses que hi ha a l'església, que encara s'usa, com l'atril del missal, ho van dur de la Mina, perquè baix de la torre tenien un oratori. Quan es va acabar la Guerra, com no tenien res, la Senyora Concha va regalar el joc de casulles, l'armariet, que encara està a l'església; un calze, un copó i alguna

cosa més. Ell era escolanet, aleshores. L'altre copó és el que va salvar la *ti* Vicenteta, el més gran. Són de plata els dos; no adornats però de plata.

A la tia Vicenteta li deien la Paua perquè l'avi era Pau. Pau era el penúltim, Batiste el més menut, casat amb Peregrina, germana d'Alfonso. És el que va fugir quan havien de serrar-li els cabets a la imatge.

PERSONATGES. TEATRE

Parlem dels personatges que apareixen al llibre de Mn. Salvador: Rosa la Perigalla, el Roig del Palmero, saxofonista que acompanyava al rosari de l'aurora i les avemaries; el tio Colàs, molt carlista; **[80 min.]** Joaquín del Cagat, policero, molt seriós però un gran còmic; la Resaora; Vicente Arnal, Rosita la Topa, la gent del grupet de teatre. Vicente Arnal li va donar totes les obres que es representaven, algunes adquirides a principi del segle XX.

MÉS SOBRE LA GUERRA

Parlem de Mn. Miguel, afusellat en la Guerra. Mn. Salvador conta que van obligar a sa mare a desfilar pel poble vestida amb una alba, per ser mare de capellà. **[85 min.]** Conta que es va sentir dir a algú, passant en el tren, que li havia trencat les ulleres d'una culatada a un capellà de les Alqueries -òbviament Mn. Miquel-. En aquells primers mesos de guerra, Mn. Miguel i alguns altres capellans estaven amagats en una masia; van obligar al que els subministrava a delatar-los i els van afusellar a la porta del cementeri de Marçà, el poble al que pertanyia la masia. Després de la Guerra la família va dur el cos a les Alqueries. Mn. Miguel tenia un germà major i dos germanes; una d'elles, Gracieta, li feia de mestressa quan estava a Alfara [Alfara de Carles, al Baix Ebre], un poblet dins de la muntanya; allí va conèixer a Juan de la Verana i es van casar.

En l'actualitat Mn. Salvador escriu, investiga, pinta a la cera, a l'oli, fa pirogravat... En ensenya el seu primer dibuix, un Cristo que va fer per una exposició, anys després se'l va trobar plegat a la biblioteca del Seminari i el va demanar. Li'l van tornar, però en veure'l es van penedir. **[90 min.]** Deixem l'entrevista i ens ensenya el seu treball pictòric.